

‘ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ;’

Ο Εθνικός μας ποιητής όταν έγραφε τον Ύμνο στην Ελευθερία είχε προσωπική συμμετοχή στο θέμα ‘ελευθερία’. Δεν ήταν αφηρημένη έννοια, αλλά βίωμα· προσωπική υπόθεση.

Πράγματι στο διάστημα 1816-1818 που επισκέφτηκε την Ιταλία, λέγεται ότι συνδέθηκε με τους Ιταλούς δημοκράτες, οι οποίοι αντιτίθεντο στο καθεστώς του Μέττερνιχ. Τότε, στην εποχή των αναδυομένων εθνών, η απαίτηση για συνθήκες ελευθερίας είχε ενδυθεί τη στολή της εθνικής ελευθερίας έναντι κάποιου ξένου.

Σήμερα, προϋποθέσεις προσωπικής ελευθερίας και συλλογικής ανάπτυξης είναι οι έννοιες της κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης. Αλλά οι ποιητές φαίνονται, απομονωμένοι και είναι αντιμέτωποι με τη συνύπαρξη διαφορετικών κριτηρίων τέχνης.

Κατ’ αρχήν, το σημερινό καθεστώς της φιλελεύθερης δημοκρατίας αντλεί τις θεωρητικές του αρχές κυρίως από τον 18^ο (αιώνας Διαφωτισμού) και 19^ο αιώνα. Στο περιβάλλον της δημοκρατίας οι χειραφετημένοι πολίτες θεωρούνται πρόθυμοι να περιορίσουν τις επιθυμίες τους προκειμένου να συγκροτήσουν μία δημοκρατική ευνομούμενη κοινωνία, ενώ παράλληλα οι αξίες του Διαφωτισμού έχουν οικουμενικό χαρακτήρα.

Στη συνέχεια, η απαίτηση για ισότητα έναντι του νόμου οδήγησε σε απαίτηση ισότητας στον κοινωνικό χώρο. Έτσι οι προβληματισμοί για την ‘τυραννία της πλειοψηφίας’, τον ανταγωνισμό των αισθητικών αντιλήψεων, η γεωγραφική κινητικότητα των ανθρώπων και η εξάπλωση των νέων τεχνολογικών μέσων της πληροφορίας, συνέτειναν στην (υστερο) μετα-νεωτερική αντίληψη για ισότιμη κοινωνική αναγνώριση διαφορετικών ομάδων ‘κουλτούρας’ και στην απαίτηση για ‘μη διάκριση’ περισσότερο της μιας ή της άλλης.

Άμεση επίπτωση είναι το αίτημα για την ισότιμη αναγνώριση διαφορετικών κριτηρίων καλλιτεχνικής αντίληψης. Άλλωστε, στη σύγχρονη ποιητική παραγωγή παρατηρούνται τάσεις από ‘επιστροφή στην ομοιοκαταληξία και την πρωτοκαθεδρία του ρυθμού’ έως όλους τους πρωτοποριακούς τρόπους έκφρασης του μοντερνισμού. Ίσως παλαιότερα (προ των εκφάνσεων του μοντερνισμού στην τέχνη), οι συγγραφείς να μην προβληματίζονταν αν αυτό που έγραψαν ανήκει στην ποίηση ή στην πεζογραφία. Η συμμόρφωση με συγκεκριμένες φόρμες δεν άφηνε πολλά περιθώρια.

Αυτή η απαίτηση ‘μη διάκρισης’ των διαφόρων ομάδων κουλτούρας σχετίζεται τόσο με το θέμα της ‘ταυτότητας του ατόμου’ καθώς και ‘του δικαιώματος στη διαφορετικής πολιτισμική ταυτότητα’, όσο αντίστοιχα και με το ‘ποιητικό εγώ’, καθώς και με την οικουμενική του διάσταση. Όμως η ισότιμη αναγνώριση διαφορετικών απόψεων κουλτούρας εμπερικλείει μια βασική αντίθεση και αδιέξοδα.

Πρώτα-πρώτα η αντίθεση πηγάζει από την εσώτερη λογική του ελεύθερου ανταγωνισμού -που είναι και η βάση του κοινωνικού μας συστήματος- ο οποίος τείνει να δώσει την υπεροχή και άρα την διάκριση, σε όσους κερδίζουν στον αγώνα επικράτησης.

Στο χώρο της αισθητικής διάθεσης (από το βιοτικό ύφος έως τις αντιλήψεις για την τέχνη) παρατηρείται όχι μόνο ανταγωνισμός μεταξύ κοινωνικο-οικονομικών τάξεων αλλά και μέσα στα πλαίσια της ίδιας κοινωνικής τάξης ανάλογα με την κουλτούρα προέλευσης, τον αγώνα για άνοδο, διατήρηση ή υπεραναπλήρωση της κοινωνικής θέσης.

«Το κάθε τμήμα της κυρίαρχης τάξης έχει τους καλλιτέχνες του και τους φιλοσόφους του, τις εφημερίδες του και τους κριτικούς του, όπως έχει τον κομμωτή του, τον διακοσμητή του, ή όπως έλεγε ένας ζωγράφος: «όλος ο κόσμος πουλάει», εννοώντας μ' αυτό ότι οι πίνακες των πλέον διαφορετικών τεχνοτροπιών στο τέλος βρίσκουν αγοραστή. Κι αυτό προκύπτει από τη συνάντηση συστημάτων διαφορών.» (P. Bourdieu).

Επί πλέον το κοινωνικό πεδίο των αισθητικών αντιλήψεων είναι ο κατ' εξοχήν χώρος που το πολιτικό-οικονομικό μας σύστημα επιτρέπει τη διαφοροποίηση και επιτείνει επομένως την προσπάθεια διάκρισης. Ενώ, στο οικονομικό πεδίο παραδείγματος χάριν, ο τρόπος φορολόγησης αντανακλά μια διάθεση ανακατανομής του πλούτου και άρα εξισορρόπησης.

Έπειτα, τα αδιέξοδα απορρέουν από τη σύγχυση που προκαλείται λόγω της σχετικοποίησης όλων των αξιών και των καλλιτεχνικών αισθητηρίων, ως ισότιμων. Έτσι, επιχειρείται και αναγνώριση μορφών τέχνης που μπορεί να είναι απλώς παρηκμασμένες μορφές προγενέστερης τέχνης, επειδή εκφράζουν αντίστοιχες μειονότητες. Επί πλέον έχουν επισημανθεί κίνδυνοι από την ισότιμη διεκδίκηση απόψεων που συνδέονται με φυλετικές κουλτούρες και με μη ανθρωπιστικές αντιλήψεις.

Κάποιοι έχουν κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου για τον οικουμενικό και ανθρωπιστικό χαρακτήρα των αξιών της Νεωτερικότητας. Ζητούν δε, την περιθωριοποίηση του αξιακού σχετικισμού.

«Πρόκειται για μια μακροπρόθεσμη διαδικασία η οποία, υπό τη μορφή αντιδράσεων υπεράσπισης των αξιών απέναντι στο πρόταγμα της αγοράς, στον νεοφιλελευθερισμό και στις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, έχει αρχίσει να διαμορφώνεται.» (Δ. Χαραλαμπίης).

Ακούγονται λοιπόν προτροπές για επιστροφή στη μελέτη του Διαφωτισμού (π.χ. Νιλ Πόστμαν), της κλασσικής αρχαιότητας, για αντίδραση σ' αυτούς «που σκότωσαν τον Όμηρο», επιστροφή στις ανθρωπιστικές σπουδές (Κούτσι -Νόμπελ Λογοτεχνίας 2003), κ.α.

Στην ποίηση τώρα, η υπέρβαση των προβλημάτων δεν μπορεί να αποκοπεί από την γενικότερη κριτική του πολιτισμού τόσο για τη θέση του ατόμου όσο και της τέχνης. Ούτε νομίζουμε αρκεί η προτροπή που ακούγεται για «πίσω ξανά στους προμοντερνιστές ποιητές» αν δεν συνοδεύεται από προβληματισμό τόσο πάνω στη θεματολογία, στη φόρμα όσο και στη τεχνοτροπία..

Λέγεται, ότι ο μοντερνισμός αρχικά επεχείρησε να προβάλλει την πρωτοκαθεδρία του νοήματος- με τον ελεύθερο στίχο - εις βάρος της εξωτερικής (τουλάχιστον) αίσθησης της μουσικότητας.

«Ο κόσμος, φυσικός και κοινωνικός δεν υπάρχει για τον άνθρωπο ανεξάρτητα από το νόημα και τον λόγο. Αντιθέτως κατασκευάζονται από το νόημα και τον λόγο.» (N. Δεμερτζής).

Εφόσον υλικό της ποίησης είναι η ίδια η γλώσσα, δεν θα είναι προς όφελος της ποίησης η υποτίμηση της αξίας του 'σημαινόμενου', δηλ. του νοήματος του ποιήματος.

Επίσης, έχει επισημανθεί ότι οι σημερινές συνθήκες σχεδόν ακαριαίας επικοινωνίας και πληροφόρησης επιτείνουν την ανάγκη για τον μύθο, δηλ. για τη συμπυκνωμένη αναπαράσταση του κόσμου (Mc Lhuan). Όμως σήμερα, δεν είναι η ποίηση τόσο, όσο άλλες μορφές της λογοτεχνίας που υπηρετούν την αφήγηση ενός μύθου.

Εξάλλου η αφηγηματικότητα στο ποίημα δεν έχει να κάνει μόνο με τη συνοχή του πριν, του γιατί και του μετά. Σχετίζεται και με τη εμφάνιση συγκρούσεων, κρίσιμων σημείων, με την εναλλαγή έντασης- χαλάρωσης που είναι άλλωστε κλασσική αρχή δραματοουργίας.

Επί τη ευκαιρία, ας θυμηθούμε « να στοχαζόμαστε και να διερευνούμε το γεγονός ότι δεν σκεφτόμαστε ποτέ, πως αυτό που σκεφτόμαστε μας κρύβει αυτό που είμαστε.» (Ν. Παναγιωτόπουλος: «... για να παραφράσουμε τον Π. Βαλερύ...»).

Αν μη τι άλλο, ο ελάχιστος ρόλος των ποιητών είναι να συνδράμουν στην λαμπαδηδρομία όσων ρευμάτων και ιδεών προάγουν τη ζωή ανά τους αιώνες. Ο 20^{ος} αιώνας 'ανέδειξε' σε θεσμούς, δύο σύμβολα ψυχικής υγείας του 19^{ου} : το Ύμνο στην Ελευθερία ως τον Εθνικό μας Ύμνο και τον Ύμνο στη Χαρά ως τον Ύμνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εμείς, τι θα κληροδοτήσουμε στη συνέχεια;

ΤΕΛΟΣ